

BOURGOYEN-OSSEMEERSEN EN KALKENSE MEERSEN

Zondag 16 december 2001

Bourgoyen-Ossemeersen en Kalkense Meersen: twee natte-weiden-gebieden in Oost-Vlaanderen, niet zo ver weg van Gent. De Bourgoyen-Ossemeersen zijn zelfs zo dicht tegen Gent aangeplakt dat je voor het uitstippelen van de weg het best naar het Gentse stadsplan grijpt. En dan nog, het blijft zoeken naar één van de drie ingangen, tussen het stadscentrum, een wijk met doodlopende straatjes en de R4 en Ringvaart. Omdat ik niet de enige ben die het moeilijk terugvindt: neem uitrit 15 op de E 40, steek de ringvaart over en draai rechts onder de brug zodat je de vaart aan de linkerhand volgt tot de Drongensesteenweg (as Deinze – centrum Gent) in de richting van het centrum van Gent. Aan de eerste verkeerslichten links en 300 m verder aan het zwembad opnieuw links. Nu gaat het doorheen een woonwijk altijd rechtdoor tot aan het bezoekerscentrum ‘De Grutto’.

Naast dat gezellige bezoekerscentrum staat een restant van een bijzondere molen: een hoosmolen, die vroeger uitgerust was met een bovenkruier (bewegend dakstel met wieken). De hoosmolen werd gebruikt om water uit de meersen te trekken en in de hier hoger gelegen Leie te hopen. Nu is hij uitgerust met een pomp die het waterpeil in het 200 ha grote natuurreserveaat regelt. Een hoog waterpeil wordt aangehouden in de wintermaanden tot ver in het voorjaar: vanaf 15 maart wordt het geleidelijk terug verlaagd. De overstroomde weiden vormen zo een ideale overwinterplaats voor Smient, Wintertaling, Slobeend en Pijlstaart. De duikeenden komen aan hun trekken in de 40 km grachtjes.

Met gids Jos trokken we dus het gebied in: heengaand op een oude spoorwegberm (die aangelegd werd voor de wereldtentoonstelling in 1913 te Gent maar pas in '22 afgewerkt werd en nog eens dertig jaar later al terug buiten gebruik gesteld werd), tot aan de schuilhut op de oude vuilnisbelt, en dan terugkerend vlak langs de weiden. Behalve wat Kieviten en Fazanten was vanuit de schuilhut niet veel waar te nemen op de dichtgevroren overstroomde meersen. De meersen kwamen vroeger onder te staan door overstromingen van de Leie. Door de aanleg van de Ringvaart in '67 werd de Leie-arm hier afgesneden. De jaarlijkse overstromingen zijn nu vooral het gevolg van neerslag en insijpeling van omliggende hoger gelegen gebieden. De stevige vorst van de afgelopen nachten had de massale aantallen Smient (4000) en Wintertaling (2000) stevig gereduceerd. Niet dat die beesten doodvriezen, maar ze hadden waarschijnlijk open water (kanaal Gent-Terneuzen, spaarbekken Kluisen) opgezocht. Toch schatten we dat er nog zo'n 1000 Smienten, 100 Slobeenden en 300 Wintertalingen op de overstroomde weiden zaten. Bij minder strenge vorst worden regelmatig iets meer dan 400 Slobeenden geteld hier, wat net 1 % van

de totale populatie Slobeenden is. Hierdoor voldoen de Bourgoyen-Ossemeersen aan het belangrijkste criterium om erkend te worden als Ramsar gebied. Niet dat deze erkenning veel betekent, maar hierover had ik het al eens in een ander artikeltje (*Ons Vogelblad nr. 45, juni 2000*).

Dankzij de activiteiten van de Actiegroep Bourgoyen-Ossemeersen en de samenwerking met stad Gent, de hoofdeigenaar van het gebied, geniet het gebied van een betrekkelijk veilige toekomst als natuurreservaat. De invloeden van de stad en haar bewoners zijn natuurlijk niet ver weg. Gelukkig wordt door kleine ingrepen, zoals het verleggen van een pad, de recreatiedruk en verstoring wat opgevangen. Grootse plannen zijn er ook om de geluidshinder van de R4 af te remmen door de aanleg van een geluidswal.

Terug naar de eenden nu. We kregen ze van alle kanten te zien: tegen de zon in, maar ook met schitterende lage winterse belichting, zwemmend in een wak, ineengedoken op de ijsrand, half-weggestoken tussen de dorre plantengroei. Spijtig genoeg waren de Pijlstaarten net toe aan een morgenpauze: ze zaten alle met de kop tussen de veren, verstopt tussen de verdroogde vegetatie. De mannetjes verraadden zich enkel door de witte borst, zo'n dertigtal telde ik er. En dat ook gewonere soorten aangename waarnemingen kunnen opleveren, bewees het Roodborstje dat enkele malen door onze groep heen vloog, even twijfelde of het op een telescoop zou landen en dan toch maar koos voor een paaltje op drie meter van de groep. Pol slaagde er zelfs in tot op een meter te sluipen om een foto te maken. De andere soort, de Ransuil, waarvan we even gehoopt hadden ze van dichtbij te kunnen waarnemen, zat niet in zijn gewone boom. Soms roesten enkele exemplaren in de lage knotwilgen dicht bij de kijkhut.

We hadden nog maar net de meeuwen nauwkeurig bekeken (Kokmeeuw, enkele Stormmeeuwen, en 2 juveniele Zilvermeeuwen) of de lesgever van de les 'Zeevogels' in onze vogelcursus, Geert Spanoghe, kwam langs en zag dat het goed was. Hij maakte ons er ook attent op dat we straks de rietkraag met de Waterrallen zouden passeren, en inderdaad, ze knorden op commando. De Canadese Ganzen, waarvan de Vlaamse bakermat in de Bourgoyen ligt, waren er natuurlijk ook: een kleine groep demonstreerde hoe je landt in een klein wak, een grotere groep van ongeveer 70 exemplaren zat verder op de weiden, nabij de historische Valkenhuishoeve. Toch werd hun aantal overtroffen door de Brandganzen: wellicht zo'n tweehonderd stuks. In beide groepen vertoefden ook enkele soorten die het product waren van kruisingen. Bij het terugkeren maakte de gids ons attent op een wel heel bijzondere knotwilg: de knoestig stam met gaten vertoonde een goede gelijkenis met het schilderij 'De schreeuw' van E. Munch.

Tijdens de lunch in het bezoekerscentrum 'De Grutto' kregen we nog enkele soorten op een blaadje aangeboden: Staartmees, Vinken en 5 Kepen bezochten de voederplaats vlakbij het raam. Eerder hadden we al een Gaai gezien die zich gulzig op de voedertafel stortte.

's Namiddags reden we naar het dorpscentrum van Schellebelle (nabij Wetteren). Een fikse (landschaps)wandeling in **de Kalkense Meersen** met conservator Rudy Clinckspoor stond op het programma.

De vogelverwachtingen waren niet zo heel hoog gespannen, ten onrechte zou later blijken. We namen meteen het veerbootje dat ons naar de overkant van de Schelde bracht en gingen op stap langs en in de meersen. Rudy vertelde over de Schelde, die eens een 'gevlochten' rivier was hier, en de bedijking ervan vanaf de 10de – 11de eeuw. In vergelijking met de Bourgoyen is het een totaal verschillend gebied. De Kalkense Meersen zijn veel groter: 800 ha waarvan zo'n 90 ha beheerd ... en de overige 720 sterk begeerd worden. Deze versnippering over veel eigenaars maakt het echter niet gemakkelijk om aaneengesloten terreinen te verwerven.

Kramsvogels en Koperwieken zochten bodemleven in het gras, vluchten Sijsjes en Putters passeerden dansend. Allemaal soorten die we in de voormiddag ook al gezien hadden, nu echter in grotere hoeveelheden en betere waarnemingsomstandigheden. Graspiepers vlogen op uit de weiden nabij een oude Schelde-arm.

Langs de Kalkense Vaart liepen we in de richting van het dorpje Kalken. Hier werden door aanvoer van beer (afkomstig van de omliggende steden) de gronden vruchtbaarder gemaakt zodat er tarwe geteeld kon worden. Deze tarwe van hoge kwaliteit werd dan verkocht op de Gentse Graanmarkt. Toen aanvoer van beer via het kanaal voorbijgestreefd was, groeide de vaart langzaam dicht en werd pas in '78 terug opengemaakt met als belangrijkste bedoeling te functioneren als ontwateringskanaal voor de meersen. Zelfs bij hoog water op de Schelde kan nu water geëvacueerd worden uit het gebied. Onbegrijpelijk dat dergelijke infrastructuurwerken nog mogelijk waren op het einde van de jaren '70. We liepen crosscountry over de Molenmeers, het hart van de Kalkense Meersen. Door het onttrekken van water aan de turfachtige bodem, is deze gaan inklinken en lager komen te liggen. Een speciale ervaring: de weiden die er van ver wat saai en doordeweeks uitzagen (hoewel, de gids verzekerde dat ze in de lente bol staan van Dotters en dat ook het zeldzame plantje Schildereprijs er gevonden werd) bleken zeer vochtige meersen. Tussen de graspollen stond het water zeker 15 cm hoog, bedekt met een ijskorst, net dik genoeg om een gemiddelde persoon met groter dan gemiddeld voetoppervlak en rustige pas te dragen. Indien één van voorgaande criteria niet voldaan was, volgde een kort gekraak en een 'Oei'. En op de plaatsen waar we 30 cm diep schoten, ja, daar was een grachtje. Het is in deze weiden dat heel wat Gruttopaartjes broeden: 29

het voorbije broedseizoen. Het was ook hier dat twee Bokjes opvlogen, eerst als Watersnip gedetermineerd. Maar ze vlogen zo laat op, vielen zo snel terug in de begroeiing dat we de snavellengte bekeken en uitsluitsel kregen. Daarenboven ontbrak de voor Watersnip typische rauwe roep bij het opvliegen.

Dat de meersen een goed biotoop zijn voor roofvogels bewijzen de Torenvalk en de 9 Buizerden die we waarnamen, al zullen bij deze laatste soort toch wel 3 of 4 dubbeltellingen geweest zijn. Patrijs en Aalscholver werden er ook opgemerkt.

Ergens tussen Kalken en Langendonk maakten we nog een ommetje voor een exotische bijzonderheid van deze regio: de Magellaanganzen. Een zevental jaar geleden werd een eerste broedkoppeltje gesignaleerd. Nu telden we ruim 50 ganzen, rustig foeragerend op de weiden. De Magellaangans werd geïmporteerd uit Zuid-Amerika (Chili) als siervogel voor watervogelcollecties. Deze zachtaardige en sierlijke gans vertoont een geslachtsdimorfisme, wat bij ganzen eerder niet vaak voorkomt. De mannetjes vertonen een fijn zwart-wit strepenpatroon, terwijl de vrouwtjes bruiner zijn. Beide geslachten hebben een zwarte snavel. De ganzen die normaal op een hoogte van drie à vierduizend meter broeden tijdens de Zuid-Amerikaanse zomer (oktober-april) pasten zich snel aan aan de Europese seizoenen, zodat ze hier nu ook in onze lente broeden. Een andere exoot, de Zwarte Zwaan stond al op de lijst, en we vervolledigden de lijst met Knobbelswaan, Ring- en Huismus.

De uitgestrektheid van het landschap, benadrukt door de afwezigheid van afsluitingen, en gesierd door knotwilgrijen hadden ons ten zeerste bekoord. Als Rudy dan nog toevoegde welke vogels er allemaal waar te nemen zijn in de lente (Blauwborst, Rietzanger, Bruine Kiekendief en flinke aantallen Gekraagde Roodstaart), kunnen we niet anders besluiten dan dat het niet bij dit eerste bezoek aan de Kalkense Meersen zal blijven.

De deugddoende winterzon was ondertussen snel aan het verdwijnen, zodat we met plezier het veerbootje terug instapten om daarna terug op te warmen in het lokale cafeetje.

Bij het samentellen van de waarnemingen van de dag, kwamen we aan een totaal van 51 soorten.

Toon Roels